

SVENSKA LANDSMÅL OCH SVENSKT FOLKLIV

Tidskrift för talspråksforskning,
folkloristik och kulturhistoria

2023

Årgång 146

Utgiven av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur
i samarbete med Institutet för språk och folkminnen och
Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar vid Lunds universitet

SWEDISH DIALECTS AND FOLK TRADITIONS

Journal of dialectology, sociolinguistics,
folklore research and cultural history

Founded in 1878 by J. A. Lundell

Published by

THE ROYAL GUSTAVUS ADOLPHUS ACADEMY FOR SWEDISH FOLK CULTURE,
UPPSALA

in collaboration with

THE INSTITUTE FOR LANGUAGE AND FOLKLORE and THE FOLKLIFE ARCHIVES
WITH THE SCANIA MUSIC COLLECTIONS AT LUND UNIVERSITY

Principal editor:

MATHIAS STRANDBERG

Editors:

KARIN GUSTAVSSON, ERIK M. PETZELL and LENA WENNER

Editorial board:

*Rogier Blokland, Lars-Erik Edlund, Charlotte Hagström, David Karlander,
Susanna Karlsson, Bengt af Klintberg, Ida Larsson, Caroline Sandström,
Susanne Nylund Skog, Camilla Wide, Susanne Österlund-Pötzsch*

2023

Volume 146

Distributed by Eddy.se

SVENSKA LANDSMÅL OCH SVENSKT FOLKLIV

Tidskrift för talspråksforskning, folkloristik
och kulturhistoria

Grundad 1878 av J. A. Lundell

Utgiven av

KUNGL. GUSTAV ADOLFS AKADEMIEN FÖR SVENSK FOLKKULTUR, UPPSALA

i samarbete med

INSTITUTET FÖR SPRÅK OCH FOLKMINNEN OCH FOLKLIVSARKIVET MED
SKÅNES MUSIKSAMLINGAR VID LUNDS UNIVERSITET

Huvudredaktör:

MATHIAS STRANDBERG

Redaktörer:

KARIN GUSTAVSSON, ERIK M. PETZELL och LENA WENNER

Redaktionsråd:

*Rogier Blokland, Lars-Erik Edlund, Charlotte Hagström, David Karlander,
Susanna Karlsson, Bengt af Klintberg, Ida Larsson, Caroline Sandström,
Susanne Nylund Skog, Camilla Wide, Susanne Österlund-Pötzs*

2023

Årgång 146

Distribueras av Eddy.se

Årgång 146. H. 349 från början

Samtliga forskningsartiklar som publiceras i tidskriften har genomgått anonymiserad kollegial granskning av minst två granskare. – All research articles published in this journal have undergone double-blind peer review by at least two referees.

I citat efter äldre källor kan stötande språkbruk förekomma. – Quotations from older sources may contain offensive language.

© Författarna

Sättning och omslag: Mathias Strandberg

Distribution av den tryckta upplagan:

eddy.se ab

e-post: order@bokorder.se

Box 1310, 621 24 Visby. Telefon 0498-25 39 00

<http://kgaa.bokorder.se>

Tidskriftens webbplats: <https://publicera.kb.se/svlm/>

Tidskriftens e-postadress: svlm@gustavadolfsakademien.se

ISSN: 0347-1837 (Print)

ISSN: 2004-9242 (Online)

Innehåll

HANS-OLAV ENGER, Verdifullt om verbkongruens. Anmeldelse av Adam Horn af Åminnes doktoravhandling	7
BLANKA HENRIKSSON, »Man är liksom alltid mittemellan på något sätt». Gränsöverskridningar i ett intervjumaterial om migration från Finland till Sverige	23
BENGT AF KLINTBERG, Högtidsstunder i Ulvaboda. Om Ivar Andersson och hans berättarkonst	47
ISAK LIDSTRÖM, Baseboll för anarkister. Om brännbollens etablering i Sverige vid sekelskiftet 1900	73
SARAH WIKNER, SAARA HAAPAMÄKI och VIVECA RABB, Variation mellan kort- och långstavighet i finlandssvenskt talspråk	93
LARS-ERIK EDLUND, ERIK MAGNUSSON PETZELL, CAROLINE SANDSTRÖM, MATHIAS STRANDBERG och LENA WENNER, Litteraturkrönika 2023	121

Meddelanden och aktstycken

OLLE KEJONEN, Tre samiska lånord i meänkieli	137
CAROLINE SANDSTRÖM, Meddelande angående <i>Ordbok över Finlands svenska folkmål</i>	143
Per Larssons »Öfversikt af Färsmålen». Utgiven och kommenterad av Mathias Strandberg.	144

Minnesord

Gösta Arvastson 1943–2023. Minnesord av Anders Gustavsson	159
Nils-Arvid Bringéus 1926–2023. Minnesord av Birgitta Svensson.	165
Gunnar Nyström 1939–2021. Minnesord av Yair Sapir	169

Litteratur

Katarina Ek-Nilsson et al., <i>Min mormor. Kvinnoliv i en annan tid</i> . Rec. av Eva Helen Ulvros	173
Terry Gunnel (red.), <i>Grimm ripples: The Legacy of the Grimms' Deutsche Sagen in Northern Europe</i> . Rec. av Alf Arvidsson	179

Litteratur

Katarina Ek-Nilsson, Birgitta Meurling, Marianne Liliequist, Annika Nordström, Min mormor. Kvinnoliv i en annan tid. Umeå 2023. 316 s. ISBN: 978-91-7327-318-3. Bokrecension. Publiceras under licensen CC BY 4.0. © recensenten. – Book review. Published under the license CC BY 4.0. © the reviewer. DOI: <https://doi.org/10.69824/svlm.146.25738>

Etnologerna Katarina Ek-Nilsson, Birgitta Meurling, Marianne Liliequist och Annika Nordström har i *Min mormor. Kvinnoliv i en annan tid* porträtterat sina mormödrar och deras liv. Utöver att teckna kvinnornas livshistoria illustrerar boken också 1900-talets historia sedd ur ett kvinnoperspektiv. Källmaterialet utgörs av brev, dagböcker, fotografier, intervjuer och förstås personliga minnen av huvudpersonerna. De kommer från skilda miljöer geografiskt och socialt, och genom dem och deras liv speglas också 1900-talets stora samhällsförändringar.

Under de senare decennierna har vi kunnat se en vetenskaplig renässans för biografigenren. Intresset för att fördjupa sig i och analysera den enskilda människan i biografins form har lockat både historiker, etnologer, litteraturvetare, journalister och andra. I allmänhet handlar en biografi om en människa, men *Min mormor. Kvinnoliv i en annan tid* är en kollektivbiografi, med drag både av livsverksbiografi och den existentiella biografien. Kvinnornas livsöden, val och värderingar samt deras dagliga arbete och gärning lyfts fram och sätts in i en samhällelig kontext. Samspelet med den omgivande miljön, tiden och dess villkor flätas samman med den enskilda personen och hennes möjligheter på ett intresseväckande sätt. I kollektivbiografien lyfts också relationerna mellan en grupp människor fram, här speciellt accentuerat i de olika generationernas vägval.

Tre av författarna har personliga minnen av sin mormor, men Birgitta Meurling föddes efter sin mormors bortgång och har fått lära känna henne via släktingars berättelser, dagböcker och brev. De fyra kvinnorna föddes alla nära sekelskiftet 1900 och tillhörde den generation kvinnor som för första gången fick möjlighet att rösta, i och med att rösträtt för kvinnor infördes 1920. Sverige var fortfarande i union med Norge när bokens huvudpersoner föddes, men 1905 upplöstes unionen.

Katarina Ek-Nilssons mormor Anna kom till världen 1892 i Norrskog, Bäckaby socken på småländska höglandet i Jönköpings län. Fadern Anders-Johan var lantbrukare och hemmansägare med snickeri som bisyssla, men hade före giftermålet varit säsongarbetare på järnvägsbyggen i Norrland. Några år hade han också varit i USA, som så många andra svenskar, men återvänt till Sverige året innan Anna föddes. Annas mor Lovisa kom från grannsocknen. Anna var den förstfödda i familjen och fick fyra yngre syskon. Miljön där Anna växte upp var en typisk småbrukarbygd där boskapsskötseln var den viktigaste näringen. Denna del av Småland tillhörde de områden varifrån emigrationen till Amerika var omfattande. Anna gick i småskolan och folkskolan i grannbyarna, men vid sjuåttio års ålder tog hon det stora steget att utvandra till Nordamerika.

Katarina Ek-Nilsson försöker i sin skildring av sin mormors uppbrott föreställa sig hur det kunde kännas för en flicka från landet, som förmodligen aldrig varit i någon stor stad, att plötsligt befinna sig i Göteborg därifrån båten gick, och sedan möta folkvimlet i världsstaden New York. Kontraster som kan vara svåra att leva sig in i, såhär i efterhand. Författaren sätter också in sin mormors öde i en större kontext. Vid denna tid var det många unga kvinnor som emigrerade till USA, där de var efterfrågade som arbetskraft i hushållet. Svenska flickor hade gott rykte som pålitliga, gladlynta, renliga och vänliga, och de fick betydligt bättre arbetsvillkor och löner i de amerikanska familjerna än vad de fick i Sverige. I Annas familj hade även hennes moster redan flera år tidigare utvandrat, och som redan nämnts hade även hennes far några år varit bosatt i Amerika. Här fanns alltså en etablerad tradition av utflyttning. Anna kom att arbeta i förmögna familjer på Manhattan, och i USA träffade hon också den man, Fred Pearson, ursprungligen från Östergötland, som skulle bli hennes förste make. Han kom att bli en av de amerikanska soldater som sattes in i första världskrigets slutskede, där han sårades svårt och avled 1919.

Anna återvände som krigsänka till Sverige, men berättade knappast något om sina år i Amerika för barn och barnbarn. Kanske var det alldeles för smärtsamma minnen, funderar författaren. År 1921 gifte Anna om sig med änklingen Alfred, författarens morfar, bonde i Bäckaby socken. I äktenskapet föddes tre barn, och Anna blev en hårt arbetande bondmora. Familjelivet beskrivs som harmoniskt. Inte heller Alfred berättade om sitt tidigare äktenskap för någon, och Anna nämnde sällan hans förra hustru. Ansågs detta tillhöra det förgångna, som kanske rev upp svåra minnen? Anna skildras av dotterdottern som kompetent, rättfram och bestämd, och eftersom Anna levde länge har Katarina Ek-Nilsson många minnen av henne, och hon tillbringade många skollov hos sina morföräldrar.

I en annan situation befinner sig Birgitta Meurling, som föddes efter mormoderns död. Hon har fått förlita sig på skriftligt material, foton, föremål och andras minnesbilder. Inte minst sommarhuset Ekudden är ett stort »minnesskrin» över gångna tider. Mormor Esther föddes 1895 som dotter till textilfabrikör Karl Södergren och hans hustru Ebba i Norrköping. Hon fick fyra yngre syskon. Familjen hade det gott ställt och bodde centralt i en stor våning med tjänstefolk. I Norrköping levde två separata världar sida vid sida: textilbaronernas och arbetarnas. Klasskillnaderna var enorma. Familjen Södergren skaffade 1907 en tomt vid sjön Glan där sommarhuset Ekudden uppfördes, som fortfarande är i släktens ägo.

Esther gick i flickskola som de flesta av borgerlighetens döttrar, och skolgången avslutades vid sexton års ålder. Därefter gick Esther en kurs i barnavård. Hon hade förmodligen skaffat sig de kunskaper som förväntades av en kvinna i hennes samhällsställning med tanke på ett lämpligt äktenskap med en passande make. Lite språkkunskaper, grundläggande insikter i ett hems och hushålls skötsel samt förmågan att traktera ett instrument, i Esthers fall piano. Hon tyckte om att spela piano och hon läste gärna romaner och så småningom deckare. Esthers ungdomsår är inte väldokumenterade, men före första världskrigets utbrott for Esther till Berlin. Det var vanligt att textilbaronernas döttrar begav sig till Tyskland för att förkovra sig i tyska, hushållsarbete, barnavård och kanske enklare sekreterarsysslor.

Esther inackorderades i en tvåbarnsfamilj där hon troligtvis hjälpte till med barnpassning och hushållsarbete, samt lärde sig tyska ordentligt. Birgitta Meurling fick i vuxen ålder av en släkting reda på att Esther förlovat sig med en tysk man i Berlin, något som aldrig hade berättats. Bröllop planerades, men mannen stupade i kriget och

Esther återvände hem. Kanske detta också, liksom i Annas fall, var så svårt att tänka på att minnena begravdes i tystnad.

Tillbaka i Sverige träffade Esther sin tillkommande, Manne Uhlander, juridikstudent i Uppsala. Esther skrev dagbok under ett och ett halvt år 1918–1920, och då finns det förstås mer källmaterial. Dagboken avslöjar en förälskad ung kvinna. Fästmannen kallas för många smeksamma namn, och dagboken ger också intryck av att de två kanske ibland hängav sig åt fysisk kärlek. År 1923 gifte sig paret, men det dröjde fem år innan första barnet, en dotter, föddes. Man hade hoppats på en pojke. Ytterligare fem år senare anlände en lillasyster. Esther var hemmafru, som de allra flesta gifta kvinnor i hennes samhällsklass vid den här tiden, och hennes make gjorde karriär och kom så småningom att bli rådman. Makens karriär avspeglas i de stora uppsättningar serviser, glas och bestick som införskaffades till hemmet för representationsbehov. Till hjälp i hushållet fanns också en barnjungfru, och svärmor Kristina bodde också i den stora lägenheten. Esther tyckte om att laga mat, men hade vid stora middagar hjälp med matlagning och servering. Trots goda ekonomiska omständigheter var det ändå självklart att ta till vara på allt, baka, konservera, lappa och laga.

Birgitta Meurling sätter in mormoderns liv i sin tid – trettioalet då kvinnofrigörelse diskuterades liksom rationalisering av hemarbetet. Dock finns inga spår kvarlämnade som tyder på att Esther längtade ut i yrkeslivet. Familjen hade ett stort umgänge, både i Norrköping och i sommarhuset Ekudden. Båda makarna musicerade gärna och Esthers man var engagerad i många olika föreningar. Om även Esther var det, vet vi inte. Familjen gjorde flera semesterresor, oftast i Sverige, men våren 1939 begav man sig ut på en tio dagar lång resa till Tyskland. Köln, flodfärd på Rhen och besök i Berlin stod på programmet. Bara några månader senare utbröt andra världskriget, och Esthers make blev ordförande i Norrköpings kristidsnämnd. Döttrarna minns den 9 april 1940, Esthers 45-årsdag, som blev en sorgens och orons dag eftersom Tyskland den dagen inledde ockupationen av Danmark och Norge. Varubrist och ransonering kom att prägla vardagen under krigsåren.

I slutet av 1940-talet började olika krämpor ge sig tillkänna som fördystrade livet, och på 1950-talet drabbades Esther av bröstcancer. Trots sjukdomen försökte hon vara tapper och visade oförtröttlig omsorg om döttrarna, som nu blivit vuxna och utbildat sig. I juli 1956 avled Esther, 61 år gammal, efterlämnande en make förkrossad av sorg. Efter hennes död lät han måla ett stort porträtt av henne, efter ett fotografi. Birgitta Meurling tror att hennes mormor trivdes bra med sitt traditionella liv som huvudsansvarig för hemmet och hushållet, en miljö där hon kände sig behövd och uppskattad.

Den tredje mormodern i boken är Marianne Liliequist mormor Kajsa. Hon föddes 1896 på Lillnäset i Frostvikens socken i nordvästra Jämtland. Fadern hette Olof Jönsson. Han var torpare och en skicklig snickare. Modern Britta var tjugo år yngre än sin man. Fem flickor och en pojke växte upp i familjen. Kajsa gick bara fyra terminer i skolan, eftersom barnen behövdes som arbetskraft för att ta hand om kreaturen. Kajsa hade läshuvud och hade gärna velat fortsätta gå i skolan, men det fanns inte möjlighet till det. Hon älskade att läsa, men på den tiden ansågs det syndigt att fördriva tiden med läsning. Kajsas moster lovade henne en dag att lära upp Kajsa till lärarinna, mot att hon hjälpte till i hushållet. Kajsa flyttade till sin moster, men det blev inte någon upplärning till lärarinna i det hemmet, så Kajsa flyttade besviken hem igen efter tre år. Istället blev det tjänst som piga, innan hon gifte sig med småbrukare Erik Eriksson i Munsvattnet. Släktingar har berättat dramatiska episoder om tiden där, med alla positiva kontakter de hade med samebefolkningen. De gick på gemensamma fester, bjöd varandra på bröllop, var faddrar åt varandras barn och hjälptes åt i vardagen. Kajsa trivdes i

fjällvärlden med dess storslagna natur och uppskattade att få »jobba på sitt eget» som hon uttryckte det. När hon inte fick bli lärarinna var giftermål den bästa lösningen till ett mer självständigt liv. Fiske, jakt och boskapsskötsel var viktiga försörjningskällor.

År 1925 flyttade Kajsa och Erik till gården Lermon som hennes föräldrar och bror köpt. Kajsa och Erik hade då fått en dotter och en son, och fick därefter ytterligare två flickor och en son. Ett av barnen, sonen Östen, dog vid åtta års ålder 1926. Han hade drabbats av cancer och skickats till Stockholm för operation. Därefter lades han in på Radiumhemmet för strålning. Där insjuknade han i hjärnhinneinflammation och avled hastigt. Denna chock kom att prägla resten av Kajsas liv. Kyrkoherden i Frostviken skickade brev till de förtvivlade föräldrarna där han framhöll att Östen hade det bäst hos Gud, så hans föräldrar borde inte sörja utan glädjas åt att Östen fått »gå hem» från detta livs »synd och orenhet». Marianne Liliequist reagerar förstas på dessa, i våra ögon, empatilösa formuleringar, men Kajsa fann tröst i prästens ord. Hela livet sörjde Kajsa sin Östen, och mot slutet av sitt liv pratade hon mest om honom.

Marianne Liliequist beskriver sin mormor som tyst, allvarlig och inåtvänd, i motsats till den glada och ystra flicka hon tycks ha varit i barndomen, enligt hennes bror. Kajsas man Erik, däremot, var utåtriktad och social. Kajsa kom på äldre dagar att präglas av sträng religiositet, medan morfar Erik skojade och pratade med alla. Efter Östens död såg Kajsa det som sin främsta uppgift att se till att hennes barn fick en gudfruktig uppfostran. På äldre dagar blev hon mycket orolig över att de inte delade hennes stränga tro, att de inte var »frälsta». Hennes dotterdotter tror att det var gudstron och det hårda arbetet som hjälpte Kajsa vidare efter Östens död. Trots hårt arbete på gården och sträng religiös uppfostran tycks Kajsas barn ha upplevt sin barndom som idyllisk. Arbetsgemenskapen innehöll mycket glädje och det fanns också tid för lekar och upptåg. De goda relationerna med samerna fortsatte även efter flytten till Lermon.

I och med närheten till Norge fanns en ständig oro under krigsåren för att utsättas för attacker, och bombnedslagen på andra sidan gränsen hördes i Lermon. Många i bygden hjälpte flyktingar och den norska motsståndsrörelsen. Under 1950-talet började man hyra ut en av stugorna på gården till turister, och vissa återkom flera gånger. Det livade upp morfar Erik som gladdes åt de långväga besökarna. När han på grund av demens togs in på Frösö sjukhus 1971 blev livet svårt för Kajsa. Hon oroade sig mycket för honom och blev alltmer tystlåten och inåtvänd. Marianne Liliequist grubblade mycket över hur hon kunde hjälpa sin mormor. Kajsa kom att flytta runt mellan sina barn innan hon hamnade på ålderdomshem, där hon efter en tid fann sig väl tillrätta. Hennes liv präglades av arbete och allvarlig gudstro, och som husmor kom hon att representera ordningen på gården.

Den sista mormodern att porträtteras i boken är Annika Nordströms mormor Anna Maria Bergström. Hon föddes 1901 i Göteborg. Hennes far Anders Bergström kom från Munkedal och tillhörde dem som flyttade in till Göteborg för att få arbete. Han gifte sig med Augusta Lorentzdotter från Västra Frölunda 1885. Paret flyttade sedan mellan många olika enkla bostäder i Majorna och Masthugget. Tre flickor föddes som alla dog – en i kikhosta, en i lunginflammation och en i tuberkulos. När Anna Maria föddes 1901 fanns tre äldre systrar och en bror i familjen. Senare föddes ytterligare en pojke. Annika Nordström har i sin berättelse om sin mormor haft glädje av den bok mormoderns syster Ida Agerström gav ut 1934, *Klamparegatan sextitre*, som skildrar barndomsmiljön. Det var mycket fattiga förhållanden med barn som tiggde, usla bostäder och helt otillräcklig fattighjälp. Familjen bodde i ett rum och kök med vedspis, rinnande kallt vatten och en kakelugn i rummet. På gården fanns utedass och bykhus.

Anna Maria gick två år i småskolan och fyra år i folkskolan. Trots de hårda villkoren handlar många barndomsminnen om den fina sammanhållningen som fanns bland de boende i Masthugget. Barnen lekte och alla sjöng mycket. Ett smärtsamt minne var att pappa Anders flyttade från familjen efter att han fått ett barn med en annan kvinna 1913. På något sätt tycks han ha sört för båda sina familjer, och någon skilsmässa från Anna Marias mor blev det inte. Skilsmässor var ovanliga och skamfyllda vid denna tid. Annika Nordström fick av en slump i vuxen ålder vetskap om denna utom-äktenskapliga affär, och det visade sig vara svårt för mormor att tala om detta. Att föda barn utom äktenskapet var vanligt men ändå inte socialt accepterat, och något man helst inte talade om.

Anna Maria tog efter skolan arbete i en familj. Första världskriget hade brutit ut, och i Sverige rådde ransonering och livsmedelsbrist. I många städer, även i Göteborg, utbröt kravaller när hungriga människor krävde mat på bordet. Den sextonåriga Anna Maria var en av dem som deltog i brödupproret den 5 maj 1917. Hon arbetade i flera år hos familjen Baeckström, tog hand om barnen, lagade mat, städade och tvättade. Hon kom att knyta nära band med barnen i familjen, särskilt med sonen Tord som hon hade kontakt med långt fram i livet.

Anna Maria gifte sig med Ivar Lindgren 1922. Han kom från Stöde i Medelpad och hade kommit till Göteborg som vuxen för att söka arbete. När paret gifte sig arbetade Ivar på Statens Järnvägar, som blev hans fortsatta arbetsgivare. Före bröllopet hade Anna Maria drabbats av spanska sjukan och lunginflammation, och var mycket illa däran. Det blev en lång sjukhusvistelse, men till slut kunde paret flytta in i en liten lägenhet på Hisingen. I den bodde även Ivars yngre bröder, så det var trångt i enrumslägenheten. Anna Maria var svag efter sin svåra sjukdom, men tiderna blev så småningom bättre. Efter ett missfall föddes sedan sonen Jörgen 1927 och tre år senare kom Britta. Familjen flyttade till bättre bostäder, och kunde efter en tid hyra ett hus i Partille, kallat Gröna Lund. Men det var fortfarande dass på gården och tvätten fick skötas vid brunnen och pumpen utanför huset. Anna Maria var hemmafru och skötte allt som hörde hemmet till – matlagning, skötsel av kläder och tvätt och hade ansvar för hushållsekonomi. År 1939 flyttade familjen till Bollnäs, där maken Ivar fått arbete som verkstadsmästare. Nu flyttade man in i en modern lägenhet i ett hyreshus. Här fanns elspis och värme, varmvatten, toalett och badrum.

Andra världskriget innebar ransonering, dock inte så drabbande som under första världskriget. Anna Maria, liksom andra husmödrar, fick ta tillvara det skogen gav av bär och svamp. Hon fick lära sig cykla för att ta sig ut till naturen. Hon gick med i Bollnäs husmodersförening, där hon också fick nya vänner. I föreningen fick man lära sig mer om kristidsmat och konservering. Via Bollnäs gick också järnvägsvagnar med tyska soldater på grund av järnvägstransiteringen.

I mars 1944 gick flyttlassen tillbaka till Göteborg, till en tvårumslägenhet i ett nybyggt hyreshus i östra Göteborg. Paret Lindgren åtog sig uppdraget att vara vicevärdar i huset vilket innebar ansvar för trappstädning och tvättstugan samt att ta emot hyrorna. När barnen blivit stora och klarade sig bra själva tog Anna Maria arbete som biljettförsäljerska på biograferna Cosmorama och Kronan, och senare arbetade hon på Apotekarnes Droghandel AB. Hela livet tyckte Anna Maria om att sjunga, och hon hade en stor repertoar av sånger. Det intresset hade hon gemensamt med barnbarnet Annika. Annika Nordström beskriver sin mormor som hjälpsam och sparsam, präglad av uppväxten i fattiga förhållanden. Man skulle »göra rätt för sig», och finna en stolthet i ett väl utfört arbete. Där fanns också en glädje i sammanhållningen med grannar, släktingar och vänner, och att kunna sjunga och berätta. Anna Maria avled 1987.

Det som går som en röd tråd genom dessa fyra livsberättelser är skötsamheten – att arbeta flitigt, ta ansvar för familjen och hemmet, att göra sitt bästa. En självklar gudstro är också något som huvudpersonerna bar med sig genom livet. Kvinnorna kunde röra sig inom vissa ramar – för de flesta fanns inte möjligheten att läsa vidare och skaffa sig högre utbildning, men de gjorde vad de kunde för att ta vara på de möjligheter som erbjöds. Deras liv speglar även de stora samhällsförändringar som präglade Sverige under 1900-talet. Från ett fattigt agrart land med oerhörda klassklyftor har Sverige utvecklats till en välfärdsstat med materiell trygghet för de flesta, och ett brett utbyggt skolväsende med möjligheter till utbildning för alla.

Något som också förenar dem är tystnaden kring vissa ämnen. Det som säkerligen kändes svårt – att tala om en avliden make eller fästman, ett utomäktenskapligt barn och en far som lämnade familjen. Jag minns själv samtal med min egen farmor som förlorade sin förste make i spanska sjukan, det ville hon inte tala om. Jag instämmer i författarnas förmodanden att vissa erfarenheter smärtade för mycket. En annan reflektion jag gjorde är att vi i dessa livshistorier inte möter spår av den stora invandring vi haft i Sverige under andra halvan av 1900-talet. Inte några av barnen eller barnbarnen tycks ha gift sig med andra än infödda svenskar. Det personliga anslaget i boken ger en närvarokänsla som också säkert väcker tankar hos läsaren på egna minnen från släktled bakåt. Det dagliga arbetet som präglade kvinnornas liv känner jag igen från min egen farmor och mormor. Att vara skötsam och arbeta flitigt var självklart, och även nödvändigt för försörjningen. Boken inbjuder till engagerad läsning och är helt enkelt viktig kvinnohistoria.

Min mormor. Kvinnoliv i en annan tid är en givande läsoplevelse. Perspektivet att via en huvudperson knyta samman henne med samhällsutvecklingen i stort, sätta in henne i sin tid, är ett lyckat grepp. Jag kan varmt rekommendera boken.

Eva Helen Ulvros
Professor emerita i historia
Lunds universitet
eva-helen.ulvros@hist.lu.se